

УДК 796.093.86

ТЕХНІКО-ТАКТИЧНА ПІДГОТОВКА ФЕХТУВАЛЬНИКІВ НА ШПАГАХ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Зоряна СЕМЕРЯК, Сергій СМІРНОВСЬКИЙ

Львівський державний університет фізичної культури

Анотація. Установлено існування протиріччя між рівнем досягнень провідних спортсменів України та відсутністю конкуренції на внутрішній арені у фехтуванні на шпагах. Засвідчено потребу якісних змін у техніко-тактичній підготовці кваліфікованих спортсменів, які варто вбачати в обґрунтуванні програм удосконалення техніко-тактичної підготовленості фехтувальників на шпагах, доповненні комплексної системи її контролю з урахуванням специфіки змагальної діяльності, доповненні знань про кваліфікаційно-детерміновані особливості змагальної діяльності фехтувальників на шпагах на різних етапах багаторічної підготовки, розширенні використання інструментальних засобів тренування.

Ключові слова: фехтування на шпагах, удосконалення, техніко-тактична підготовка.

Постановка проблеми. Упродовж своєї еволюції змагальна діяльність та власне організації змагань із фехтування зазнали суттєвих змін: розширення програми до трьох видів зброї (рапіра, шпага, шабля), розіграш десяти комплектів нагород, розробка системи електрофіксації уколів і ударів та ін. [15]. Зміни змагальної діяльності в спорті в цілому та фехтуванні зокрема безпосередньо визначають спрямованість системи багаторічної підготовки спортсменів [9]. Передусім, корективи у правилах змагань і змагальній діяльності позначаються на техніко-тактичному арсеналі спортсменів та його реалізації в умовах протистояння [3].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Основну увагу фахівців у фехтуванні сконцентровано на розгляді питань, пов'язаних зі структурою та змістом змагальної діяльності в різних видах зброї [4, 7, 8], удосконаленні різних сторін підготовленості фехтувальників [5] та їх контролю [11], що в основному розкривають питання підготовки спортсменів та лише частково торкаються теоретико-методичних аспектів підготовки фехтувальників [1, 9, 13].

Разом із тим рівень конкуренції у змаганнях на шпагах на внутрішній арені України є низьким. Фахівці вказують на відсутність якісної системи підготовки в цілому та окремих її складових на різних етапах багаторічного удосконалення [4, 12, 16].

Таким чином, протиріччя між рівнем досягнень провідних спортсменів України та відсутністю конкуренції на внутрішній арені у фехтуванні на шпагах формують потребу підвищення результативності змагальної діяльності за допомогою якісних змін у техніко-тактичній підготовленості кваліфікованих спортсменів.

Зв'язок роботи з науковими темами та планами. Дослідження виконано відповідно до теми 2.9 «Індивідуалізація тренувального процесу кваліфікованих єдиноборців» Зведеного плану науково-дослідної роботи у сфері фізичної культури і спорту на 2011–2015 рр.

Мета дослідження: визначити актуальні напрями удосконалення техніко-тактичної підготовки спортсменів у фехтуванні на шпагах.

Методи дослідження: теоретичний аналіз та узагальнення, систематизація, теоретична інтерпретація, порівняння.

Результати дослідження та їх обговорення. У фехтуванні, одним з останніх видів програми, включених до Ігор XXIV Олімпіади 1996 року (м. Атланта, США), були змагання на шпагах серед жінок. Свідченням високої популярності змагань на цьому виді зброї в Україні є участь Я. Шемякіної у Іграх XXIX і XXX Олімпіад (м. Пекін та м. Лондон) та здобута 2012 року золота нагорода.

Еволюція теорії та методики спортивного тренування у фехтуванні викликали значні зміни у структурі та змісті техніко-тактичної підготовленості кваліфікованих спортсменів у фехтуванні та її реалізації в умовах змагальної діяльності [2].

Так, В.С. Келлер [6], Г.Д. Тишлер [15] та інші вказують, що такі зміни у змагальній діяльності, як введення системи електрофіксації уколів, зміни розмірів та вимог до інвентарю, значно впливають на вимоги до підготовленості спортсменів. Багаторічний розвиток світово

го фехтування викликав істотні зміни спортивної практики, а також регламентів ведення поєдинків, зачепив окремі компоненти спеціалізованої системи рухових дій учасників змагань.

Тому для вирішення проблем якісної спортивної підготовки необхідні об'єктивні дані щодо просторових характеристик і кількісних співвідношень типових прийомів нападу, маневрування та їх комбінацій в умовах змагань, ефективності технології вдосконалення прийомів та індивідуалізації техніки і тактики застосування пересувань на різних етапах багаторічної підготовки [9, 15, 16].

За твердженням В.М. Платонова [9], В.А. Дрюкова [3], Д.А. Тишлера [15], у фехтуванні прослідковується чітка спрямованість системи підготовки на удосконалення техніко-тактичних дій.

Аналіз змагальної діяльності у фехтуванні на прикладі різних видів зброї, який проводили І. Роцін [10], О. Мороз [8], О. Шевчук [16], вказує, що спортсмени використовують порівняно з кінцем ХХ століття суттєво оновлений арсенал техніко-тактичних дій.

Відзначимо, що в науковій методичній літературі широко висвітлено сучасні тенденції та акценти техніко-тактичної підготовки фехтувальників [1, 4, 12, 14]. Результати теоретичного аналізу сучасних засобів і методів, що використовуються для вдосконалення спортивно-технічної майстерності фехтувальників дозволяють стверджувати про існування різних підходів у цьому розділі системи підготовки фехтувальників.

Л.Г. Рижкова [11] стверджує, що тактична інформація про наміри на застосування різновидів дій у фехтувальному двобої суттєво впливає на результат поєдинку та визначає загальні тактичні критерії бойових дій. Серед них такі: готовність до виконання дії перед початком двобою або в процесі двобою (навмисного, експромтного, навмисно-експромтного); реагування в стартовій фазі виконання дії (обумовленого простою реакцією, з вибором, з переключенням); рівень реалізації ініціативи ініціатором дії при побудові поєдинку (першого наміру, другого наміру).

Беззаперечно, ці критерії мають вагу виключно у комплексі з оптимальним арсеналом техніки та можливостями її реалізації у змагальній діяльності [9]. Водночас зростання спортивної майстерності фехтувальника передбачає перехід від спонтанного використання технічних дій на початкових етапах багаторічної підготовки до обумовленої протистоянням із суперником змагальної діяльності на подальших етапах багаторічного удосконалення. Для цього спортсмени мають оволодіти системою специфічних знань і навичок.

В іншому дослідженні Л.Г. Рижкової [12] запропоновано ситуаційні компоненти підготовки та застосування обраних дій у поєдинках фехтувальників, очікуваних дій противника та їх критерії. До них, зокрема, зараховано рухові критерії оцінювання обраних дій, очікуваних дій, просторові критерії оцінки обраних дій, очікуваних дій суперника, операційні критерії оцінювання обраних дій, очікуваних дій суперника, психічні критерії оцінки обраних дій.

Зазначається, що психічні критерії оцінювальний обраних та очікуваних дій у противника ґрунтуються на відмінностях у рівні готовності фехтувальника до виконання дії та характеристиках реагувань при його виконанні, наприклад: обумовлене дією (просте реагування); дією з вибором сектора (сторони захисту, різновиди протидії); дією з переключенням від заздалегідь обраного до іншого варіанту дій; передбачення довжини та моменту початку виконання [5, 11].

Можна стверджувати, що корекція тренувального процесу з врахуванням запропонованих критеріїв є перспективним напрямом удосконалення техніко-тактичної підготовки фехтувальників в цілому та шпажистів зокрема [1, 16].

Важливість рівня техніко-тактичної підготовленості в системі підготовки фехтувальників призвела до того, що велика кількість авторів присвятили цим питанням свої дослідження.

Згідно з думкою, С.Н. Колганова [7], техніко-тактичну підготовленість кваліфікованих фехтувальників на рапірах варто оцінювати за співвідношенням між обсягами застосування атак і засобів протидії атакам. Особливістю цього виду зброї є збільшена кількість використання атак (57,38%) стосовно до відповідей (22,31%), контратак і нападів з «прямою рукою»

(17,27%), повторними уколами (3,03%). При цьому в поєдинках, які проводять за чинними правилами змагань, кількість незарахованих нападів становила 27,69% при завданні уколів у неуражувану поверхню тіла суперника. Ця помилка належить до рангу «технічного браку», тобто пердусім вона потребує корекції.

Таким чином, удосконалення окремих аспектів техніко-тактичної підготовленості фехтувальників необхідно проводити з урахуванням сукупності площі уражуваної поверхні в цілому та місця передбачуваного уколу зокрема.

Водночас на прикладі фехтування на шаблях І.Г. Роцін [10] також відзначив значні зміни в сучасному арсеналі атаквальних дій фехтувальників, зумовлені, передусім, інноваційними впровадженнями у правилах змагань. Автор встановив, що в поєдинках шаблістів високої кваліфікації широко застосовуються способи завдання ударів, які раніше були заборонені або не зараховувались, зокрема удари плазом та поковзом. Окрім того, доля класичних ударів лезом становить лише 8,4% від загального обсягу застосованих ударів. Натомість удари поковзом дорівнюють 37,1%, плазом – 22,4%, обухом – 19,0%, лезом з прорізанням – 13,1%. Порівняно з минулими роками кількість ударів у маску, руку, лівий бік (внутрішній сектор) зростає. За кількістю ударів у правий бік (зовнішній сектор) відбулися протилежні зміни.

При цьому наявні підходи, які висвітлено в науковій та методичній літературі з фехтування на прикладі таких видів зброї як рапіра та шабля не можуть бути використані у фехтуванні на шпагах. Це пов'язано зі специфікою правил фехтування на цьому виді зброї, яка проявляється в мінімальних обмеженнях уражуваної поверхні відсутності тактичної правоти, наявності обопільних уколів, суттєвою вагою зброї.

А.В. Бакум [1] підкреслює, що в підготовці фехтувальників доцільним є використання сучасних комп'ютерних програм, мультимедійних систем, а також оптико-електронних систем реєстрації рухів, що успішно застосовуються в багатьох видах спорту для вивчення, удосконалення та контролю спортивної техніки, вказує на необхідність проведення досліджень техніко-тактичних дій з використанням інноваційних технологій для підвищення спортивно-технічної майстерності спортсменів. Разом із тим, варто врахувати, що використання власне інноваційних засобів реєстрації змагальної діяльності не можуть безпосередньо вплинути на рівень техніко-тактичної підготовленості фехтувальників. Проте вони є доречними для створення віддаленої мотивації та завдань у цьому виді підготовки для спортсменів на ранніх етапах багаторічної підготовки.

За період з 2000 р. до сьогодні удосконалення техніко-тактичної підготовки власне у фехтуванні на шпагах деталізовано розглядалося О. Шевчук [16]. Автор запропонував підхід щодо використання комп'ютерної програми. В основі цього підходу автор передбачив розробку автоматизованих систем аналізу змагальної діяльності спортсменів. Було розроблено спеціальну комп'ютерну програму «Аналіз і моделювання змагальних дій фехтувальників».

Основним призначенням програми було зберігання інформації про зміст техніко-тактичних дій у сутичках досліджених боїв із зазначенням спортсменів, що їх виконали; розрахунок показників змагальної діяльності (обсяг і ефективність); моделювання фехтувальних сутичок і змагальних вправ.

Автор зробив спробу відобразити у програмі всі техніко-тактичні дії та варіанти їх виконання конкретними фехтувальниками в хронологічному порядку виконання в бою. За припущенням, це мало би допомогти виявити прийоми, якими суперники провокують виконання техніко-тактичних дій, а також самі способи протидії для конкретного спортсмена на дії супротивника, які занесені в базу даних.

При цьому запропонована О. Шевчук програма містить низку обмежень пов'язаних з її реалізаційним компонентом: неможливість реєстрації сутички з обопільними результативними уколами (обопільні атаки), розпізнавання попередніх дій як не результативних, неможливість одночасного використання більше ніж однієї копії програми на одному комп'ютері [16].

Проте можливості безпосереднього використання комп'ютерних програм у навчально-тренувальному процесі фехтувальників-шпажистів є суттєво обмеженими [9].

Розглядаючи інші підходи зазначимо, що В.В. Житлов та Б.В. Турецкий [4] вказують, що чим менше часу фехтувальник витрачає на один поєдинок, тим більше наступальних дій він застосовує в поєдинку. Однак кількість застосованих у поєдинку дій ще не означає їхню варіативність. Для визначення індивідуального стилю діяльності першочергове значення мають такі чинники бойової діяльності фехтувальників як частота та варіативність засобів нападу та оборони, середній час одного фехтувального поєдинку й характер підготовчих дій.

О. Мороз [8] вказує, що техніко-тактичний арсенал фехтувальників-шпажистів різних стилів бою має свої особливості. Вони виражаються в істотних відмінностях у застосуванні бойових дій. Автор вказав на необхідність урахувувати в підготовці фехтувальників на різних етапах багаторічної підготовки те, що для спортсменів позиційно-наступального стилю характерною є виражена атаквальна спрямованість, обсяг наступальних дій у них становить 68,4%. Маневрово-наступальний стиль у спортсменів у змагальній діяльності характеризується високим обсягом наступальних дій (55,8%) та зустрічних нападів (30,5%). Для спортсменів маневрово-захисного стилю характерним є більш рівномірний розподіл між окремими різновидами бойових дій. Позиційно-захисний стиль передбачає переважне застосування контрнаступальних (31,3%) та захисних дій (33,9%). Ці дані є цінними, проте потребують безпосереднього впровадження в навчально-тренувальному процесі фехтувальників.

Таким чином, у вдосконаленні техніко-тактичної підготовки спортсменів у фехтуванні на шпагах набувають актуальності практично-орієнтовані або практично-реалізаційні підходи. Вони можуть бути пов'язані з удосконаленням структури та змісту спеціальної фізичної підготовленості, моделюванням умов змагальної діяльності та індивідуальних профілів спортсменів у тренувальних формах змагальних вправ.

На нашу думку, слід звернути увагу на такі напрями, які спроможні на високому рівні ефективності та з мінімальними ресурсними витратами якісно впливати на рівень техніко-тактичної підготовленості фехтувальників.

Актуалізацію методичних підходів до техніко-тактичної підготовки спортсменів у фехтуванні на шпагах варто вбачати в обґрунтуванні ефективності програм удосконалення техніко-тактичної підготовки фехтувальників на шпагах на різних етапах багаторічної підготовки; доповненні комплексної системи контролю техніко-тактичної підготовленості спортсменів з урахуванням специфіки змагальної діяльності; доповненні знань про кваліфікаційно-детерміновані особливості змагальної діяльності фехтувальників на шпагах на різних етапах багаторічної підготовки; розширенні сфери використання інструментальних засобів тренування.

Висновки:

1. У практиці фехтування на шпагах існує потреба акцентованого розгляду наукових питань ефективної техніко-тактичної підготовки спортсменів на різних етапах багаторічного вдосконалення, які згодом зможуть реалізувати свої індивідуальні можливості на національному та міжнародному рівнях.

2. Набувають актуальності наукові дослідження, пов'язані з удосконаленням структури та змісту спеціальної фізичної підготовленості, моделюванням умов змагальної діяльності та індивідуальних профілів спортсменів у тренувальних формах змагальних вправ, які можна реалізувати у програмах техніко-тактичної підготовки з використанням специфіки змагальної діяльності, доповненні знань про кваліфікаційно-детерміновані особливості змагальної діяльності фехтувальників на шпагах у різних етапах багаторічної підготовки.

Перспективи подальших досліджень передбачають формування та перевірку авторської програми удосконалення техніко-тактичної підготовленості спортсменів у фехтуванні на шпагах.

Список літератури

1. Бакум А. В. Современные тенденции технической подготовки фехтовальщиков / Бакум А. В. // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2011. – № 8. – С. 12 - 15.

2. *Дмитренко Д.* Аналіз теоретичних розробок моделі індивідуального стилю діяльності фехтувальника / Д. Дмитренко // Молода спортивна наука України : зб. наук. праць в галузі фіз. культури і спорту. – Л., 2004. – Вип. 8, т. 1. – С. 143 – 146.
3. *Дрюков В. А.* Тренировочные бои в занятиях различной направленности в предсоревновательном мезоцикле квалифицированных спортсменов в фехтовании на шпагах/ Дрюков В. А. // Материалы II Межрегион. науч.-практ. конф., посвященной 100-летию современного олимпийского движения. – Х., 1994. – С. 111.
4. *Житлов В. В.* Индивидуальный стиль боевой деятельности фехтовальщиков / Житлов В. В., Турецкий Б. В. // Фехтование : сб. ст. – М., 1983. – С. 18 – 21.
5. *Ильин Е. П.* Психология индивидуальных различий / Ильин Е. П. – СПб. : Питер, 2004. – 701 с.
6. *Келлер В. С.* Теоретические основы спортивной тактики / В. С. Келлер // Фехтование : сб. ст. – М., 1983. – С. 37 – 39.
7. *Колганов С. Н.* Показатели результативности атак у квалифицированных фехтовальщиков на рапирах при различиях в режимах фиксации уколов и размерах поражаемой поверхности / С. Н. Колганов // Вестник спортивной науки. – 2006. – Вип. 3. – С. 2 – 5.
8. *Мороз О.* Залежність стилю змагальної діяльності фехтувальників-шпажистів від особливостей темпераменту / О. Мороз, В. Бусол // Молода спортивна наука України : зб. наук. пр. з галузі фіз. культури та спорту. – Л.,-2006. – Вип. 10, т. 2. – С. 274 – 280.
9. *Платонов В. Н.* Система подготовки спортсменов в олимпийском спорте. Общая теория и ее практические приложения / В. Н. Платонов. – К. : Олимпийская литература, 2004. – 808 с.
10. *Роцін І. Г.* Оптимізація техніко-тактичної підготовки фехтувальників-шаблестів на етапі спеціалізованої базової підготовки : дис. ... канд. наук з фіз. виховання і спорту : 24.00.01 / Роцін Ігор Геннадійович; ЛДДФК. – Л.- 2008. – 175 с.
11. *Рыжкова Л. Г.* Проблемы усовершенствования процесса технико-тактической подготовки фехтовальщиков на этапе углубленной тренировки / Л. Г. Рыжкова // Современный олимпийский спорт и спорт для всех : VII Междунар. науч. конгр. – Минск, 2003. – Т. 3. – С. 127 – 128.
12. *Рыжкова Л. Г.* Тактическая информация о намерениях на применение разновидностей действий в фехтовальном бою / Лариса Геннадьевна Рыжкова // Ученые записки. – 2011 – № 3. – С 173 - 178
13. Спортивное фехтование : учеб. для вузов физической культуры / под общ. ред. Д. А. Тышлера. – М. : Физкультура, образование и наука, 1997. – 385 с.
14. *Турецкий Б. В.* Стили боевой деятельности фехтовальщиков / Турецкий Б. В. // Системное исследование индивидуальности. – Пермь, 1991. – С. 120 – 121.
15. *Тышлер Д. А.* Методы технико-тактического совершенствования в фехтовании / Д. А. Тышлер, А. Д. Мовшович // Теория и практика физической культуры. – 1993. – № 4. – С. 27 – 28.
16. *Шевчук Е. Н.* Состояние проблемы технико-тактической подготовки квалифицированных фехтовальщиков / Шевчук Е. Н. // Современный олимпийский спорт и спорт для всех : тез. докл. XI Междунар. науч. конгр. – Минск, 2007. – Ч. 3. – С. 56 – 59.

ТЕХНИКО-ТАКТИЧЕСКАЯ ПОДГОТОВКА ФЕХТОВАЛЬЩИКОВ НА ШПАГАХ: СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ ИССЛЕДОВАНИЙ

Зоряна СЕМЕРЯК, Сергей СМИРНОВСКИЙ

Львовский государственный университет физической культуры

Аннотация. Установлено существование противоречия между уровнем достижений ведущих спортсменов Украины и отсутствием конкуренции на внутренней арене в фехтовании на шпагах. Засвидетельствовано потребность качественных изменений в технико-тактической подготовке квалифицированных спортсменов, ко-

торые следует усматривать в обосновании программ усовершенствования технико-тактической подготовленности фехтовальщиков на шпагах, дополнении комплексной системы её контроля с учетом специфики соревновательной деятельности, дополнении знаний про квалификационно-детерминированные особенности соревновательной деятельности фехтовальщиков на шпагах на различных этапах многолетней подготовки, расширенные использования инструментальных средств тренировки.

Ключевые слова: фехтование на шпагах, усовершенствование, технико-тактическая подготовка.

**TECHNICAL AND TACTICAL TRAINING FOR EPEE FENCERS:
STATUS AND PROSPECTS OF RESEARCH**

Zoryana SEMERYAK, Serhiy SMYRNOVSKYY

Lviv State University of Physical Culture

Abstract. Existence of contradictions between the level of achievements of top fencers in Ukraine and the absence of rivalry in the internal Ukrainian fencing competitions was analyzed. The necessity to improve the quality of technical and tactical training of high-level fencers by consideration for the advance technical and tactical training programmes for epee fencers, wich consists of complex system including control, competitive activities, knowledge about qualified as well as determined characteristics of competitive activities of epee fencers at different stages of long-term training process as well as intense usage of instrumental training methods was considered.

Key words: Epee fencing, improving, technical and tactical training